

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' כ"א כסליו-שבת כ"ז כסליו תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת סנהדרין ה' י"א

שבוע פרשת מקץ

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

חנכה שמח ויאיר לכלל הלומדים ולכל בית ישראל

דף ה' ע"א

נותר שורש אחד כדי לעוקרו, וימצא שורש אחד ובו יוצא ענף אחד עומד כשבט קטן נטוע בגן, וירם הגרזן לשחתו, והנה זקן אחד לעומתו עומד והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי, ויגער הזקן במלך גערה גדולה ומרה, ויחטוף הגרזן מידו ויתקעהו במצחו, וישפוך דמו על פניו וזקנו, ותקרב נפשו למות, ויפול על פניו ארצה, ויבך ויתחנן לו בי אדוני מה עשיתי ומה עוני, ויאמר לו כי באת לגני להשחית, ולא דיך שכרתה האילנות הגדולים הנושאים פירות, אלא באת לעולל אחריך לעקור גם שורש וענף הקטן הזה העומד כשבט נטוע בגן. ויבך המלך בכי גדול, ויפול על רגלי הזקן ויתחנן לו ויאמר, בי אדוני הסכלתי עשה ועתה נחמתי ותיקר נפשי בעיניך ואל תמיתני, ואני ערבתי עלי באמת להשקות את הענף הזה מים לעתים מזומנים, ולפקוד אותו לרגעים, ולשמרו ימים ולילות עדי עשותו כארז אדיר, ואטע מנצרו כל הגן הזה שלך עד שובו כאשר היה, ויקץ המלך משנתו, וימצא דמו צף במשכבו, ויצר לו, ותתפעם רוחו, ויקרא לכל חכמיו ואשפיו ואין פותר לו, ויען אחד מחכמיו דבר זה לא יגידו אלא חכמי היהודים כאשר הגידו לפרעה ולנבוכדנצר, וכבר אסרת כל הגדולים, שלח והביא אחד מגדולי חכמיהם ויפתר לך. ויטב הדבר בעיניו, ויצו להביא לו אחד מן האסורים לעמוד לפניו לפתור לו חלומו, ויבוא עבדי המלך אל המאסר ויגידו להם דבר המלך, ויען הזקן ויאמר אני אבא ואגיד למלך שאלתו, ואותו זקן היה אביה של אותה הכלה שהיתה מעוברת מאחד מזרע בית דוד, והוא כבר נגלה לו בחלום את חלום המלך ואת פתרונו,

לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל וכו'. כתב הבן יהודע דזה רמוז במה שאמר השי"ת לדוד המלך ע"ה ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ [שמואל ב' ז' ט'], היינו ש"ם ראשי תבות ש'בט מ'חוקק יהיו כשם הגדולים אשר בארץ, רוצה לומר בסוג שרים וסגנים, וכשהיה בית המקדש קיים היה במקום שני שררות אלו של שבט ומחוקק היתה שררת מלכות, ובוה יובן מה שאמר דוד המלך ע"ה אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש [תהלים כ"ז ד'], כלומר מין שררה אחת שאלתי מאת ה' שהיא שררת מלכות, ולא שתי שררות של שבט ומחוקק. והא דתלה הכתוב ראשי גליות שבבבל בשבט, כתב הבן יהודע דרמוז גדול רמוז בזה, על מקרה אשר קרה לראשי גליות ההם, שבימי מלך אחד ממלכי פרס עלה בלבם להכרית את זרע דוד המלך ע"ה, ויתפשם ויהרגם ויאסור את קרוביהם אשר לקחו זרע בית דוד מבנותם, ובחמלת ה' על זרע בית דוד נותרה כלה שהיתה נשואה לאחד מזרע בית דוד, ונהרג בעלה בימי כלולתה אחר היות לה הריון ממנו, ואותו המלך הרשע נתן דעתו לחפש גם אחר זה, אולי יש אשה מעוברת מהם כדי להכרית הכל, ויחלום המלך הנזכר והנה עומד בגינת ביתו, ובו כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל, והוא בחמת קנאתו לקח קרדומו וכרת כל אילנות שבו, וישב לחקור עוד אם

כולל ומכון ראש פינה:

ורצו שיחליף שמלותיו המטונפים מן המאסר, שהיו שופכים על האסירים כל יום מים מטונפים ומזוהמים, וישבע שלא יחליף, ויבא לפני המלך בבגדים הצואים, ויאמר לו המלך חלום חלמתי ופותר אין אותו התדע אתה לפתור אותו, ויאמר לו הזקן אני אניגד לך החלום קודם שתספרהו לי, כך וכך ראית וזה פתרונו, הגן אשר ראית הוא משפחת זרע דוד המלך ע"ה, והאילנות אשר כרתת הם זרעו גדולים וקטנים אשר הרגת, שכולם היו חכמים ומביני מדע, ואשר ראית שנשאר שורש ענף אחד כשבט קטן עומד, הוא שנשארה אשה מעוברת מזרע בית דוד, ועדיין העובר בבטנה, ואתה היית מבקש לחקור ולדרוש אולי יש איזה עובר מהם, כדי שגם זה תכרית ותשחית, והזקן אשר נראה לנגדך הוא דוד מלך ישראל, ואתה ערבת ונשבעת שתשגיח על הענף הוא העובר אשר נשאר עד אשר יגדל וירבה ממנו זרע דוד המלך ע"ה. ויען המלך טוב פתרת, אך הגד נא לי אם נמצא אשה מעוברת מהם, ואשימה עיני עלי כאשר נשבעת. ויאמר יש אשה היא בתי שהיתה נשואה לבחור אחד מזרע דוד, ואתה הרגת אותו, ואיני יודע אם נתעברה ממנו או לאו, אלך לביתי ואשאל, ויאמר לו לך ושאל והשיבני דבר, הנה פתחתך היום אתה וכל המוכלאים עמך, ומעתה איטיב עמכם. וילך הזקן לביתו וירא כי בתו מעוברת מן הבחור זרע דוד המלך ע"ה, ויגד למלך וישמח מאד, ויצו לפנות לה לשכה בחצר בית המלך, ותשב שם עם אביה וקרוביה בכבוד גדול, ויצו לתת להם מבית המלך אכילה ושתייה ומלבוש כיד המלך, וימלאו ימיה ללדת ותלד בן ותקרא שמו בוסתנאי, על שם הגן שנקרא בלשונם בסתאן, ותהי שמחה גדולה לישראל, ויגדל בוסתנאי וילך הלוך וגדול במדע וחכמה ותבונה פלאי פלאות, ויקרא לו המלך ויעמוד לפניו, וישא חן בעיניו מאד, ויעמוד כל היום על רגליו, ולא נענע ראשו ולא הסיע רגליו ותבא זבוב ותעמוד על רקתו ותנשכהו ולא נשא ידו להבריחו, ויטיף הדם על פניו, ויאמר לו המלך מה הדם הזב, ואמר הלא תראה אדוני המלך, וירא את הזבוב אוכלת ברקתו, ויאמר לו למה לא הברחתיה מעל פניך, ויאמר מוסר זה ירשנו מאבותינו שלא לשחוק ולא נרים יד לפני המלך, ויטב הדבר בעיני המלך, ויצו להרכיבו במרכבת המשנה, וקראו לפניו ככה יעשה לאיש ראש גליות ישראל, והוא היה ראש גולה, ומבניו נתפשטו אחר כך ועמדו ראשי גליות והיו עושים צורת זבוב בחותם שלהם לזכרון אותו הזבוב אשר בעבורו נשא אביהם רבי בוסתנאי חן בעיני המלך, עד כאן המעשה אשר הובאה בסדר הדורות, ע"ש. ואמרתי אין לך דבר שאין לו רמז בתורה, כי ראשי תבות והמלך דוד ז'קן ב'א ב'ימים ו'יכסוהו ב'בגדים [מלכים א' א' א'], זבוב, לרמז על נשיאות זרעו באחרית הימים מכח הזבוב הנזכר.

נמצא זרעו של דוד המלך ע"ה נתקיים בעולם אחר זמן שנתמעטו ועמדו רק על ענף אחד שהוא דוגמת שבט

אחד שראה המלך נשאר עומד בתוך הגן, והשבט הזה הוא היה רבי בוסתנאי שהיה אותו זמן עודנו עובר בכטן אמו, שהמלך נתן עיניו בו להכריתו ולא עלתה בידו, כי שמרו דוד המלך ע"ה אביו, ועל זה נתנבא יעקב אבינו ע"ה ואמר לא יסור שבט מיהודה, דאפילו בזמן שלא ישאר בזרע בית דוד דאתי מיהודה רק שבט אחד בלבד, גם כן לא יסור שבט זה, שלא יוכלו להכריתו, אלא מן השבט הזה יעמדו כל זרע בית דוד הבאים אחריו, ותשוב עטרה על ראשי גליות ליושנה, כי ממנו יעמדו כל ראשי גליות אחר כך, ולכך רמזו רז"ל פסוק זה דלא יסור שבט על ראשי גליות שבבבל, כי להם קרה המקרה הזה, ואם תחבר תיבת לא עם תיבת יסור, יהיה צירוף לאיסור לשון מאסר, כי לאותו הזקן שהיה אסור בבית האסרים נגלה הדבר הזה, ועל ידו נעשה הנס של ההצלה:

ובאמת יש נפקא מינה להלכה בדברים אלו, כי בפשטות נהרגו כל זכרי בית דוד הראויים למלוכה, אבל היו הרבה מצאצאי בית דוד מן הנקבות שהיו נשואות לבני שבטים אחרים, וכמו שמצאנו שאשת הכהן הגדול יהוידע הכהן היתה אחות המלך יואש והיא אשר הצילה אותו כמבואר בכתובים, ומבואר בגמרא ובירושלמי ובמדרש שנשיאי ישראל שהיו בארץ ישראל היו מן הנקבות, דהיינו הלל הזקן שהיה אבי שושלת הנשיאים הזו היה מבנימין, ואמו היתה מבית דוד [ויתכן שהיה זה עוד קודם הלל הזקן, באבות אבותיו]. ולכן אמרו בגמרא כאן ומהכא להתם מהני דהכא שבט והתם מחוקק, ועתב המאירי שהענין הוא שראש גולה שבבבל הוא במקום המלך ויש לו לדון בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ בין שירצו בעלי דין בין שלא ירצו, וכן הדין בכל המורשה ממנו, אבל בית דין שבארץ ישראל או הנשיאים שבהם יש להם לדון בכל שבארץ ישראל ובעיירות שבחוצה לארץ העומדות על הגבולים אפילו דיני קנסות כמומחין אבל אין להם או למורשה מהם כח לדון בחוצה לארץ אלא ברצון בעלי דין הא אם נתרצו עליהם בעלי דין הרי אלו דיני דיני קנסות אף בחוצה לארץ. ואף על פי שבפסחים [פ"ו ע"א] משמע שבני בבל כפופים לבני ארץ ישראל ודאי לענין הוראה כך הוא שאוירא של ארץ ישראל מחכים, אבל לענין ממשלה ונשיאות של בבל חשוב יותר. ע"כ. ולא בירר הטעם, אבל בתומים [סימן ג' ס"ק ו'] כתב דלכך ראש גולה מבבל מורשה ליתן רשות בארץ ישראל הואיל דבא מזרע דוד והוא מזרע הזכרים, והנשיאים שלשלת הלל היו מנקיבה מבית דוד ולכך לא היה ממשלה ועוז, וכן כתבו תוספות כאן [ד"ה דהכא שבט] דהיינו טעמא דיש להם יותר כח להפקיע ממון מנשיאים דארץ ישראל משום דהם מזכרים, ובני נשיאים בא"י מנקיבה.

וכל זה דלא כדברי הריב"ש [סימן רע"א] שתלה שררת ריש גלותא ברשות שהיה לו מן המלך, עיי"ש ובש"ך שהביאו בסימן ג', ועיין בתומים שם שהאריך לדחות דברי הריב"ש הנ"ל.

אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים.

כתב הבן יהודע, קשה הוה ליה למימר אלו הלל ובניו, ולמה תלה דבר זה בבני בניו של הלל. ונ"ל כונת המאמר הזה על רבינו הקדוש שהיה מבני בניו של הלל, שהוא לימד תורה ברבים טפי משאר נשיאים אבותיו ואבות אבותיו, כי בני ישיבתו היו רבים יותר מבני ישיבה של הלל הזקן גם כן, והוא אשר סידר המשנה שהאירה עיניהם של כל ישראל, שבזה נעשו כל ישראל תלמידי, ועליו נאמר מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

ואמרו ברבים, י"ל הוה ליה למימר מלמדין תורה בישראל ומאי ברבים, ונ"ל דאמרו בגמרא חד מנייהו דבני ארץ ישראל כתרי מינן אנן בני בבל, נמצא כל יחיד מחכמי ארץ ישראל נחשב כשנים שנקראים בשם רבים, כמו שאמרו רז"ל מיעוט רבים שנים, ולזה אמר למדו תורה ברבים כלומר בארץ ישראל, אשר כל יחיד נחשב רבים, ואין דין יחיד בענין השגת התורה נמצא שם.

דף ו' ע"א

והלכתא פשרה צריכה קנין וכו'.

הלכות פשרה מבוארות בסוגיא כאן, ולהלכה פסקינן כמאן דאמר מצוה לבצוע, דהיינו דמצוה לומר לבעלי דינים הדין אתם רוצים או הפשרה, ומצוה להסביר להם שירצו בפשרה. וכשם שהדין מוזהר שלא להטות הדין כך הוא מוזהר שלא להטות הפשרה שנאמר צדק צדק תרדוף, אחד לדין ואחד לפשרה, וכל בית דין שמתאמצים לעשות פשרה תדיר ה"ז משובח, מפני שראוי להרחיק א"ע מדין תורה מפני עומק הדין. בד"א קודם גמר דין, ואף על פי ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה מ"מ מצוה לעשות פשרה, אבל לאחר גמר דין כשאמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם, דכיון שהגיד להם הדין גזול את הזכאי במה שיפחות לו ע"פ הפשרה, ועכ"ז מותר להדין לבקש את הזכאי שיוותר מדעתו להחייב [ש"ך סימן ג' בשם שלטי הגבורים בסוגיין]. אבל איש אחר מן הצד רשאי לבקש להבעל דין שלא במקום מושב הדיינים שיעשו פשרה אף אחר גמר דין, וכשיש עסק שבועה בדין זה רשאי אף הדין להתאמץ בפשרה כדי לפטור מעונש שבועה.

ועל לפנים משורת הדין אין כופין אף על פי שנראה לבית דין לפי הענין שראוי לכופ [ב"י בשם הרא"ש], ויש חולקים בזה וס"ל דיכולים לכופ על לפנים משורת הדין [מרדכי בבא מציעא סימן רנ"ז]. וכתב ערוך השלחן דמחלקותם אינה אלא לענין כפייה גמורה, אבל בדברים הכל מודים שצריכים לכופו כמו לומר לו שאתה מחוייב לעשות לפנים משורת הדין וכהאי גוונא דברי תוכחה והתעוררות רחמים:

אף על פי שמצוה על הדין לעשות פשרה אבל הבעל דין בעצמו כשהוא מוחזק אסור לו לעשות תחבולות עד שבעל דינו יהיה מוכרח לעשות פשרה, ואם עשה כן גזל הוא בידו עד שיתן לבעל דינו מה שמגיע לו ע"פ הדין. ודווקא שיודע שהצדק הוא עם בעל דינו, אבל אם יודע שהצדק עמו אלא שבפני הבית דין אין ביכולתו לברר זה כי לא יאמינו לו ויחייבו אותו מותר לו לבקש תחבולה כדי שיבא לידי פשר ובלבד שלא יתראה כרשע לפני בית דין [תומים ס"ק ה']:

ואמרו בסוגיין להלכה דפשרה צריכה קנין, ואיזה קניין יעשו, דהרי סתם קניין סודר שיאמרו אנחנו מקבלים קניין על הפשרה לא מהני כלל, דזהו קניין דברים בעלמא, שכל קניין צריך שיחול על איזה חפץ, ולכן צריך הנתבע להקנות להתובע החפץ שמחולקים עליו ע"י קניין סודר, וכשעושה הקניין יאמר הנני מקנה לך דבר פלוני והתובע יאמר אני מוחל לך עד כמה שיאמרו הפשרנים. ואם היה הדין על מעות ומעות אינם נקנים בחליפין, לכן כשעושה הקניין ישעבד נפשו בלשון חיוב ויאמר בקניין זה אני מחייב עצמי על סך שיאמרו הפשרנים, וה"ה דיכול להתחייב עצמו בשטר, שקודם הפשרה יתן שטר על עצמו שהוא חייב לפלוני כך וכך בלי שום תנאי דהתחייבות בתנאי לא מהני בשטר רק בקניין סודר [אר"ת ונה"מ].

וכשפסקו הפשרנים מחוייבים הבעלי דין לקיים הפסק מיד, ואין יכולין לומר כיון שלא קבעו זמן אקיים מתי שארצה, דאדרבא מדלא קבעו זמן מסתמא היתה כוונתם שיקיימו מיד ולכן יכול אחד מהבעל דין לכופ להשני שיקיים מיד.

וכל זה דווקא כשלא קיימו עדיין את הפסק של הפשרנים, אבל כשקיימו את הפסק, כגון מסירת ממון או חפץ להבעל דין וכו', אין יכולים לחזור בהם אף בלא קניין וכה"ג בשארי דברים, דקיום הפסק הוא יותר טוב מקניין.

דף ו' ע"ב

אוהב שלום ורודף שלום.

לשטו זו לכאורה קשה, כי רודף משמע שדוחה השלום ומסירו ומבריחו. וכתב הבן יהודע לבאר, דאם יש קטטה ומריבה בין ראובן ושמעון היה אהרן משתדל לעשות שלום ביניהם, אך לפעמים לא יועיל מעשה השלום, שיש רשע מלשין את שמעון אצל ראובן, ובזה סותר כל בנין שבונה אהרן הכהן ע"ה כדי להשים שלום בין ראובן ושמעון חבירו, לכן מה עשה אהרן ע"ה, רודף שלום שיש בין אותו רשע ובין ראובן כדי שלא יהיה נכנס אצלו, ולא יהיו דבריו נאמנים אצלו, כי כן שורת הדין מחייבת לעשות לבעלי המחלוקת, וכמ"ש [מלכים א' א'] גבי

שלום, עוד קשה במקום שיש שלום אין משפט, דאחר שקבלו הדין ועשו שלום אין עוד משפט, ואיך הכתוב נקיט אחר שלום מלת שפט, ומשני איזהו משפט שיש בו שלום זהו ביצוע והכי קאמר קרא משפט שלום זה הביצוע בו שפטו בשעריכם:

דף ז' ע"א

דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם.

כתב הבן יהודע בביאור כוונתו דכיון דהורגלו בריב נעשית המריבה אצלם טבע, דאז אפילו אם מדברים דברים חיצונים תהיה שיחתם ריב, וכמו שאמרו על סנחריב שיחתו ריב, כן הם כאשר ידברו איש עם רעהו או עם משרתו לעשות לו עסק, שיחתו תהיה ריב, שנראה לעיני הרואין מריב עמו, וזהו שאמר כיון דקם קם, כן זה הריב קם אצלו ונעשה טבע:

טוביה דשמע ואדיש.

פירש רש"י מורגל. והקשה הבן יהודע דלמה לא אמר דשמע ושתיק. וכתב דנראה לומר דאם שותק כדי להרויח זכויות המחרף ולתת לו עונות, הנה זה לבו יהיה כעוס עליו ואין זה מן המובחר, אבל אם שומע ואינו מרגיש שום צער בלבו על החירוף, דהוי אדם המורגל בזה שאין נחשב בעיניו לכלום, זה הוא המשובח, ולזה אמר טוביה מי ששמע ואדיש, כאדם הרגיל שאין שמיעה זו נחשבת אצלו כלום:

ליזמר ולזיל באורחא.

כתב הבן יהודע, פירוש, דרך בעל דין שאינו מקבל עליו הדין ברצון לב, כשיצא חייב או כשהולך בדרך ממקום הדיינים עד ביתו או חנותו, הוא צועק ומתרעם על הדיינים שחייבו אותו, וזהו מעשה שוטים, כי אדרבה צריך שיאמר זמירות ותשבחות לדיינים שהצילו אותו מן הגזילה שהיתה בידו, ובמקום צעקות ותרעומות צריך לומר זמירות ותשבחות בדרך בצאתו ממקום בית דין:

היא ניימא ודקולא שפיל.

ביאר הבן יהודע דמקדם היו נוהגים הנשים לעשות קשורים הרבה בכובע שבראשם, ואלו הקשורים צריך שיהיו מהודקים בחוזק מאד, ואם רפויים יהיה הכובע עם קשוריו מכוער ומגונה, ויש אשה מחמת עצלותה אינה עושה קשוריה מהודקים בחוזק יפה, ולכן בעת השינה יתקלקלו הקשורים ותתנגנה בזה הכובע שלובשת בראשה לעיני כל רואיה, ולזה אמר בעצלתים ימך המקרה, זה הכובע שהוא תקרה לגוף האדם:

גברא דרחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם.

כתב הבן יהודע, פירוש. עשו נתברך בחרב, וזהו כלי זיינו, והבוטח בו לעשות שלום עמו אדרבה מרים עליו

נתן הנביא שהגיד לדוד המלך ע"ה מה שעשו אדוניה ויואב בענין המלכות שאמרו יחי המלך אדוניהו בעודו דוד בחיים, ועשה בזה פירוד בין דוד המלך ע"ה ובין אדוניהו ויואב ודעימייהו כדי לבטל המחלוקת, וכן היה עושה אהרן הכהן ע"ה לאותם רשעים בעלי מחלוקת הבאים אצל ראובן, ומדברים לשון הרע על שמעון, כדי להגדיל השנאה ולרחק השלום מביניהם, שהוא יהיה רודף את השלום שיש בין אותם רשעים לבין ראובן אשר זה השלום הוא הסותר בנין השלום שעושה הוא, ובזה אז יוכל לעשות השלום בין ראובן לחבירו שמעון.

וכתב עוד בשם בנו כה"ר יעקב, דאם יש מריבה לראובן עם שמעון בשביל דברי בזיון שדבר עליו, או בשביל מעשה רע שעשה בסתר להזיק לו, והוא רוצה לעשות שלום בין ראובן לשמעון מחמת שאמר לראובן שקר דברו על שמעון לפניך, ואין לו עון אשר חטא, הנה יזדמן לפעמים כך אין דבריו מתקבלים אצל ראובן, כי יאמר אהרן אומר שקר כדי לעשות לנו שלום, ובשביל השלום הוא משנה ואומר לא כן היה הדבר, לכן מה יעשה אהרן, תחלת הכל יהיה רודף שלום ומבריחו בדבריו, שאומר לראובן אם ככה אמר שמעון וכך עשה אז גדול עונו מנשא, ואתה תרדפהו עד החרמה ותרד עמו עד לחייו, ולא תעשה שלום עמו בשום אופן, כי איש כזה אין מן הראוי לעשות עמו שלום ולהתקרב אליו, ואחר שישמע ראובן דברים אלו יהיה לו אמונה באהרן הכהן ע"ה, בראותו שמקנא קנאתו וחש על כבודו ורוצה להרחיק השלום מביניהם, ואחר כך יורד עמו בדבריהם בהדרגות שאומר לו כפי הנראה מדבר זה מוכח דשקר ענו בשמעון, ואז מיעצו לעשות שלום, ועתה יהיו דבריו מקובלים אצלו, ואינו אומר ראובן בדעתו דאהרן הוא מגמתו לעשות שלום, ולכך מסביר הדבר לזכות את שמעון לפני ואינו כן, נמצא מתחלה הוא רודף שלום שמדבר דברים להראות שהוא מבריה את השלום בין ראובן לשמעון, אך כונתו כדי שבזה יעשה השלום בין ראובן לשמעון.

והלא במקום שיש משפט אין שלום, ובמקום שיש שלום אין משפט.

כתב הבן יהודע, קשה למה נקיט שתי חלוקות, די בחלוקה ראשנה להקשות ממנה. ונ"ל דתחילה מקשה איך אומר משפט שלום, והלא במקום שיש משפט אין שלום, ואם תאמר הכי קאמר משפט שסופו יהיה שלום, כי ראובן ושמעון רבים זה עם זה, זה חושב שחבירו מעביר עליו הדין וזה חושב להיפך, לכן הם מריבים זה עם זה, אבל אחר שבאו לפני הדיין ואמר לו פלוני חייב פלוני זכאי יעשו שלום ביניהם, כי החייב כיון שידע שהדין עם חבירו למה יריב עמו, וכן חבירו אשר ראה שזה קבל הדין ועשה כמו שאמר הדיין למה יריב עמו, וכן נמי הכי קאמר, והלא במקום שיש משפט אין שלום, ואיך אומר משפט שלום, ואם תאמר הכי קאמר משפט שאחריתו

זיינו, והוא הדבר דאמר רבי יוחנן [בבא בתרא צ"א ע"ב]. נהירנא כד הוו אמרין בבי מדרשא דמודי להון נפיל בידהון, דמתרחיץ עליהון דיליה דילהון.

כד רחמתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכבין וכו'.

כתב הבן יהודע לבאר, דאם יש אהבה ואחוה בין ישראל, אז אפילו אם יש חרב נוקמת בעולם שוכבים ישראל במנוחה, כמ"ש [ויקרא כ"ו ו'] ושכבתם ואין מחריד, ואם לא יש אהבה ביניהם, אז אפילו יש לימוד גדול של ששים מסכתות, לא שוכבים במנוחה.

ובאופן אחר, כד רחמתין עזיזא, פירוש אהבה בין ישראל לאבינו שבשמים חזקה, שהם צדיקים בעלי מצות ומעשים טובים, אז אפילו אם ילמדו רק ששה סדרי משנה הרמוזים באות וא"ו הנקרא ספסירא כמ"ש בזהר הקדוש וא"ו גופא דחרבא, סגי להו, השתא דלא עזיזא, שאין ישראל זהירים במצות, ולכן אין אהבתם בהקב"ה חזקה, אז אפילו אם ילמדו ששים מסכתות שהוא תלמוד גדול, לא סגי להו:

לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגיהנם פתוחה לו מתחתיו.

כתב הבן יהודע לבאר, מה שאמר החרב בין ירכותיו והגיהנם פתוחה מתחתיו, כי ידוע מה שאמרו רז"ל [לקמן ק"י ע"א] ואת כל היקום אשר ברגליהם, זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, אם כן זה הדיין שנטל ממונו של זה שלא כדיון, הרי זה קיצץ רגליו של זה, לכן בדיון הוא שתהיה החרב בין ירכותיו של הדיין לקצץ רגלו. ומ"ש שיראה גיהנם פתוחה מתחתיו, היינו שיראה עונו עצום מאד שאין מספיקין בידו לעשות תשובה, כדי שינצל מדיון גיהנם, אלא גיהנם פתוחה מתחתיו שתכף ומיד נופל בה, ואין לו זמן בין הביניים שישבו בתשובה וינצל:

דף ז' ע"ב

פתח ואמר הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם.

כתב הבן יהודע, נ"ל דנקיט תרי מינים עץ ואבן, לרמוז שאין יודע לדרוש לא הלכות ולא אגדות, או לומר הרי זה חסר מן לימוד הגרסא ומן לימוד העיון שלא עסק בזה ולא עסק בזה, וכל רוח רוצה לומר במילי דעלמא של דרך ארץ ורפואה גם כן אין בו. ועוד נ"ל נקיט עץ כנגד חכמה, ונקיט אבן כנגד ענוה, דחסר משתיהן. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש עץ כנגד חכמה, ואבן כנגד יראה:

כל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו נוטע אשרה.

כתב הבן יהודע, נראה פשוט דנקיט אשרה מפני כי האדם עץ השדה. ועוד נ"ל הטעם דנקיט אשרה כי ידוע [עיין יומא ע"א ע"א] דתלמיד חכם נקרא אשרה, והטעם כמו

שהאשה מתעברת ויולדת, כן הוא מוליד חדושי תורה שנקראים בנים ובנות, כמו שכתבתי במקום אחר, ואות רי"ש במלואו הוא לשון עניות, ומי שהוא עם הארץ הרי זה ריש, כמו שאמרו אין עני אלא מעניות תורה ומצוות, ואם תניח אות ר' שרמוז בו העניות של תורה בתוך אותיות אשה יהיה צירוף אשרה, ולכן זה שהעמיד דיין עם הארץ שחשב אותו בתואר אשה שהיא מתעברת ויולדת, ובאמת הוא ריש ואין רוח תורה בקרבו, לכן אין זה נקרא אשה אלא נקרא אשרה כי יבא אות ר' בתוך אשה ויהיה אשרה:

מנא הא מילתא דאמור רבנן הוו מתונים בדין דכתיב ולא תעלה במעלות.

כתב הבן יהודע לבאר, דמי שהוא מהיר לחתוך הדין ברגע, עושה כן מחמת גאוה וגובה לב להראות לעולם שהוא חכם גדול ומבין שאינו צריך לעיין בשום ספר והוא מכיון לאמת בהשקפה הראשונה, אך באמת הוא עם הארץ ובודה תשובה מלבו כאשר יעלה המזלג, והנה זה סופו שתתגלה חרפתו ויהיה נודע לכל שהוא עם הארץ גמור. וכתב דמעשה באחד שנתנו לו פקדון טבעת אחת לשמור אותה אצלו ושומר חנם היה, והוא קשר הטבעת במטפחתו והניחה בחיקו ואחר כך נפלה ממנו ואבדה, והלך אחד מבעלי הטבעת הזאת אצל חכם אחד לשאל הדין ממנו אם חייב או לאו, והחכם התחיל לעיין בדיון זה אם נקרא פשיעה בכהאי גונא, והתחיל להסתפק בזה כמה ספיקות, והוכרח להעמיק בדבר זה בעיון היטב במתן כדי לברר הספיקות שנסתפק בהם, וסוף דבר העלה לפום דינא דחשיב זה פשיעה וחייב זה לשלם, ועבר זמן בעיון זה עד שנפשט הספק אצלו קרוב לשתי שעות, וזה השואל היה יושב לפניו ומצפה עד שהשיב לו שזה חשיב פושע וחייב, אך זה השואל נתפלא בדעתו על מה כל כך נתעכב החכם בתשובת דבר זה, ויחשוב ויאמר אין זה אלא מחמת קוצר דעתו שלא ידע לעיין היטב בתחילה, כי לפי ראות עיני השואל הדין הוא פשוט כפי השכל ואין צריך להתקשות בו כל כך, על כן השואל ביקש לנסות בדבר זה, וקם והלך אצל חכם אחר לשאל ממנו דבר זה, והנה זה החכם השני תיכף ומיד השיב לו שזה נחשב פושע וחייב כאשר אמר לו חכם הראשון, ובלילה הבן היה מספר לפני אביו שהיום נראה לו וידע בבירור שאותו חכם פלוני הוא עם הארץ, ואותו חכם השני הוא חכם גדול, אמר לו אביו מהיכן נתברר לך דבר זה, אמר לו ממה שראיתי בעיני, זה אמר לי חייב ופושע כרגע, וזה עד שטרח שתי שעות אז הגיד הדין. ויאמר האב לבנו לא כונת יפה, אלא הראשון הוא חכם גדול, והשני הוא עם הארץ, ואם לא תאמין זיל נסי, תשלח למחר אדם אחר אצל חכם השני ויאמר לו נוסח השאלה ממש ותראה מה יאמר למחר, וכן עשה ששאל אותו כיוצא בנידון זה ממש, וזה גם כן השיב תיכף, אך

על פי סברה שלך, אלא צדק את הדין ההוא על פי הסברה שלך להביא לו הוכחות מן התלמוד ומרביתנו הראשונים, ואחר כך חתכהו לדין, ולא תחתכהו על פי סברה שלך לבדה:

ועוד נ"ל על פי מ"ש במדרש רבה פרשת שופטים, רבי אלעזר אומר, אם היית יודע שהדין עמו אל תסביר לו פנים כדי שלא יאמר מתחלה היית רוצה לזכותו, ורבי שמואל בן נחמן אמר אם תדע שאין הדין עמו הסבר לו פנים שלא יהא אומר מתחלה היה רוצה לחייבני, עד כאן, נמצא שקודם שיחתוך הדין צריך הדין להתבונן בדבר ההוא לעשות הצדקה לדינו שלא יהיה נחשד שפסקו כפי רצונו, אלא יכירו כי פסקו על פי דין תורתנו הקדושה לחייב את החייב ולזכות את הזכאי, וזהו שאמר צדק את הדין תעשה לו הצדקה מן החשד ואחר כך תחתכהו לפני בעלי דין:

דף ה' ע"א

אלא לאקדומי.

הקשה הבן יהודע, דכיון דפשיטא לן דין פרוטה כדין מאה מנה, איך סלקא דעתין לאקדומי כדי שהוצרך להזהיר על זה בפירוש. ונ"ל דאיכא סברא למימר אם יש על ראובן דין על מאה מנה זילי נכסי לפי שעה דשמא יתחייב ואז אין לו לשלם, ולכן אם מוכר קרקע קודם שנתברר דינו מוכרח שימכרנו בזול כי הלוקחים יאמרו זה מוכרח למכור, ואם כן הוה סלקא דעתין לאקדומי דאם יצא זכאי לא זילי נכסי. אי נמי סלקא דעתין דאם יש לראובן תביעה של מאה מנה יטעון התובע להקדים דין זה על תביעה אחרת מועטת דשמא הנתבע יברח או יעשה הברחה לממונו, ולכך ירצה להקדים דין זה לברר חובו:

אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו.

הקשה הבן יהודע, והלא נאמר בהקדוש ברוך הוא לא יעף ולא יגע אין חקר לתבונתו [ישעיה מ' כ"ח], ואיך אומר שמטריחין אותי, ועוד והלא חזרת ממון לבעליו אפשר להיות בנקל, אם ראובן לקח מנה שלא כדין משמעון בגזירת שמים יפול לראובן מנה זה מחיקו וימצאנה שמעון ויקחנה, ולמה קרי לחזרת ממון לבעליו בלשון טרחא. ונ"ל לעולם אין טרחא ויגיעה למעלה, ורק כל דבר שינוי והתהפכות קרי ליה טרחא, מפני שקשה לפני הקדוש ברוך הוא דבר מהופך ומשונה מסדרו של עולם, כיצד, מעשה שהיה באשה אחת שהיה לה ממון שנתן לה אביה על מנת שאין לבעלה רשות בו, ובא הבעל ותבע לפני הדיין דממון זה נכסי מלוג הוא ופירותיו שלו, ורוצה להניח הממון במשכנתא ולאכול פירות, והדיין לקח אותו ממון מיד האשה ונתנו לבעל שלא כדין, והאשה מרוב צערה חלתה ומתה, מה עשה הקדוש

החליף שיטתו בפעם הזאת אין זו נחשב פשיעה ופטור זה ואינו חייב לשלם כלום, וחזר זה השואל השני ושאל שאלה זו מן חכם הראשון, ותכף ומיד השיב לשואל השני שזה נקרא פושע וחייב לשלם, אז אמר לו אביו הראית כי כנים דברי, שזה השני אשר אתה שאלת ממנו בתחלה והשיב לך שהוא פושע וחייב, הן אמת שכיון להלכה, אך לא היה זה מחכמתו ובינתו אלא כך נזרקה הדבר בפיו והיה כסומא בארובה, אך חכם הראשון השיב הלכה ממה שראה האמת ממקור הדין על פי חכמתו ושכלו, והראיה אחר ששאל ממנו שואל השני עוד הפעם לא הוצרך לעיין, והשיב לו תיכף מפני שדבר זה עצמו הוא דומה ממש לאותו ענין שנשאל ממנו וכבר דין זה היה ברור אצלו ואינו צריך עיון, מה שאין כן השני הוא עם הארץ וכאשר יזדמן בפיו הוא משיב בלא דעת ותבונה, ולכן פעם אמר חייב ופעם אמר פטור.

וזהו שאמר מנא הא מלתא דאמור רבנן הוו מתונים בדין, ומפיק לה מפסוק ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו, וסמך ליה ואלה המשפטים, כלומר במשפטים והלכות, לא תעלה במעלות להשיב לשואלך דבר תיכף ומיד כדי שיאמרו כמה חכם גדול הוא זה, אשר לא תגלה ערותך עליו, כלומר אם לא תהיה מתון אלא תמהר להשיב כדי שיעלוך וישבחוך, הנה לבסוף תגלה ערותך רוצה לומר חרפתך באותו הדין עצמו, וכמו שהיה באותה מעשה כיון דלא השיב מחמת חכמתו ובינתו אלא כאשר נזרק מפיו, אז נודמן שבפעם שנית נזרק הדבר מפיו להיפך, ובזה נודע ונתברר שלא מכח חכמה ובינה הוא מורה ומשיב, אלא הוא עם הארץ גמור: אלו כלי הדיינים.

כתב הבן יהודע, נ"ל דלכך אמר אשר תשים לפניכם, כלומר אם יהיו הדיינים זכאים ודורם זכאי לא יצטרכו לעשות פעולה ממש באלו הכלים, דהיינו מקל לרדות בו, ורצועה ללקות בה, ושיפורא לנדות, וסנדל לחלוץ, ורק שימה בעלמא תשים אותם לפניכם שלא יצטרכו לעשות בהם מעשה ממש. ונ"ל סופי תיבות שפורא' מקל' רצועה' הוא אלה, וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, כי אלו הרמזים באותיות אלה שייכים למשפטים:

כנגד מקל ורצועה תהא זריז.

פירוש, תהיה זריז להנהיג העם בדרך ישרה שלא תצטרכו לעשות מעשה במקל ורצועה. והא דנקיט מקל ורצועה בלבד נראה מקל לעשות בו מכת מרדות למאן דעבר אמצוה דרבנן, ורצועה לעשות בה מלקות למאן דעבר על לאו מן התורה.

צדק את הדין ואחר כך תחתכהו.

וכתב הבן יהודע, ונ"ל הכונה, אם נראה לך סברה מהשערת השכל לחייב לזה ולזכות לזה אל תחתכהו

דף י' ע"ב

רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה כו'. תניא כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאין ונותנין, וגומרין בשבעה וכו'.

הסוגיות הבאות עוסקות בעיבור השנה, ויש להקדים כאן הקדמה, דאף שעיבור השנה הוא ענין של חשבון, דצריך להשוות את שנת החמה עם שנת הלבנה, שיבוא הפסח בזמנו וכו', עם כל זה מצאנו בחז"ל שדברו על גודל הענין והמעמד, כמו שנביא וכמו שרמזו אף בסוגיין כמו שנציין לקמן.

ו"ל פרקי דרבי אליעזר [פרק ה'] בקיצור, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה בְּאֵלּוּל, בְּכֶרֶאָ וּלְבָנָה. וּמִנֵּן שָׁהוּא שְׁנַיִם וְחֲדָשִׁים וְיָמִים וְלֵילוֹת, שְׁעוֹת וְקָצִים, וְתַקּוּפוֹת וּמַחְזוֹרוֹת וְעִבּוּרֵינָה, הֵיזֵי לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהִיא מְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, וְאַחַר כֵּן מִסְרָן לְאָדָם הָרֵאשׁוֹן בְּגֵן עֵדֶן וְכוּ', אָדָם מִסֵּר לְחַנוּךְ, וְנִכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר, וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, שְׁנַאֲמַר וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים וְגו', וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּךְ בְּדַרְכֵי מִנֵּן הָעוֹלָם שְׁמִסֵּר אֱלֹהִים לְאָדָם. וְחֲנוּךְ מִסֵּר לְנֶחַם סוּד הָעִבּוּר, וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה וְאָמַר עַד [שם ה, כב] כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקִיץ וְחֹרֶף. זָרַע זֶה תְּקוּפַת תְּשָׁרִי. קָצִיר זֶה תְּקוּפַת נִיסָן. קָר זֶה תְּקוּפַת טֵבֵת. וְחֹם זֶה תְּקוּפַת תַּמּוּז. וְקִיץ בְּעֵתוֹ, וְחֹרֶף בְּעֵתוֹ וְכוּ'. נֶחַם מִסֵּר לְשֵׁם, וְנִכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר, וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה וְכוּ', וְשֵׁם מִסֵּר לְאֶבְרָהָם וְנִכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר וְעִבֵּר הַשָּׁנָה וְכוּ' אֶבְרָהָם מִסֵּר לְיִצְחָק, וְנִכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר, וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה לְאַחַר מוֹתוֹ שֶׁל אֶבְרָהָם, שְׁנַאֲמַר [בראשית כה, יא] וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אֶבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, עַל שֶׁנִּכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה. יִצְחָק מִסֵּר לְיַעֲקֹב וְנִכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה. יַצָּא יַעֲקֹב לְחוּצָה לְאָרֶץ וּבִקֵּשׁ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּצָה לְאָרֶץ, אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, יַעֲקֹב אֵין לָךְ רְשׁוּת לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּצָה לְאָרֶץ, הָרִי יִצְחָק אָבִיךָ הוּא יַעֲבֵר אֶת הַשָּׁנָה בְּאָרֶץ וְכוּ', וּבִשְׂבָא לְאָרֶץ אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קוּם עִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, שְׁנַאֲמַר וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב וְגו' וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ עַל שֶׁנִּכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר, וּבִבְרַחַת עוֹלָם וְכוּ'. יַעֲקֹב מִסֵּר לְיוֹסֵף, וְנִכְנַס בְּסוּד הָעִבּוּר וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּמִצְרַיִם. מֵת יוֹסֵף וְאַחֲרָיו וְנִתְמַעְטוּ הָעִבּוּרִין מִיִּשְׂרָאֵל. וּכְשֶׁם שְׁנַתְמַעְטוּ הָעִבּוּרִין מִיִּשְׂרָאֵל בְּשַׁעֲבוּד מִצְרַיִם, כֵּן עֲתִידִים לְמַעַט בְּסוּף שַׁעֲבוּד מְלָכוֹת הַרְבִּיעִית עַד שְׂבָא מְלָךְ הַמְּשִׁיחַ. בְּשֵׁם שְׁנַגְלָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל מִשְׁהָ וְעַל אַהֲרֹן בְּמִצְרַיִם, כֵּן הוּא עֲתִיד לְהַגְלוֹת עֲלֵינוּ בְּסוּף מְלָכוֹת רְבִיעִית, שְׁנַאֲמַר [שמות יב, א ב] וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאָרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, הַחֲדִשׁ הַזֶּה לְכֶם. מָהוּ לֵאמֹר. אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, עַד עַכְשָׁיו אֶצְלֵי הָיָה סוּד הָעִבּוּר, מִפְּאֵן וְאֵילָף שְׁלָכֶם הוּא לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה. בְּשַׁלְשָׁה מְעַבְרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר בְּעֶשְׂרֵה, שְׁנַאֲמַר [תהלים פב, א] אֱלֹהִים נִצַּב בְּעֵדַת אֵל. וְאִם נִתְמַעְטוּ, מִבִּיאֵין סִפֵּר תוֹרָה וּפְרָשִׁין אוֹתוֹ לְפָנֵיהֶם. וְנַעֲשִׂין כְּמִין גֵּרָוּ עֲגָלָה, וַיּוֹשְׁבֵין גְּדוּל לְפִי גְדוּלוֹ

ברוך הוא המית את הבעל אחר שמתה האשה, והביאו בגלגול אשה בעולם הזה, ואת האשה הביאה בגלגול איש, וזה האיש שהוא גלגול אותה אשה נשא את זאת האשה שהיא גלגול איש הבעל, נמצא עתה נעשה עולם הפוך, הבעל נעשה אשה, והאשה נעשית איש שנשאה עתה את בעלה, ואחר נשואין של אלו המגולגלים מתה האשה תכף אחר נשואין וירש אותה בעלה שהוא גלגול אותה אשה שלקח מאשתו הראשנה ממון שלא כדון, ועתה חזר הממון לבעליו, כי זו האשה שמתה וירש אותה בעלה היא היתה גלגול הבעל הראשון שלקח ממון שלא כדון, וענין זה נעשה על ידי שתי מיתות ושני גלגולים, וגם דהגלגולים היו בשינוי והפוך סדרו של עולם, כי לסוף האשה נעשית בעל, והאיש נעשה אשה של זה הבעל, וכל גלגול כזה שהוא בהיפוך הסדר קשה לפני הקדוש ברוך הוא, וכן אמרו רז"ל בגמרא [סוטה ב' ע"א] בזווג איש ואשתו דקשה לזוגם כקריעת ים סוף, ופירש רבינו האר"י ז"ל דאיירי בגלגול שני ע"ש, ולכן אמר כאן שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו, פירוש ענין כזה שהדיין לוקח ממון שלא כדון ונותן לזה, יזדמן בו אופן חזרה שנקראת טרחא, והיינו כמו אם נזדמן מעשה כהאי גונא שהנגזל מת מחמת צער, דהשתא אי אפשר לעשות חזרת הממון אליו בדרך אבידה ומציאה, אלא צריך להיות בזה מיתות וגלגולים ודברים הפכיים מסדרו של עולם, וכדוהוה באותה מעשה הנזכר, דכל זה הקושי נחשב ונקרא בשם טורח, וכמו שנאמר [ישעיה א' י"ד] היו עלי לטורח:

טול מקל והך על קדקדם.

יש לומר בביאור לשון זה, דבאמת רק למנהיג האמיתי יש סייעתא דשמיא מיוחדת להנהיג, ונותנים לו מן השמים דעת ותבונה מיוחדים לדעת איך להנהיג, וכמו שאמרו חז"ל [שבת י"א ע"א] ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים יריעות וכל בני אדם לבלרין אין מספיקים לכתוב חללה של רשות מאי קראה אמר רב משרשיא שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר, ופירש רש"י, חללה של רשות, עומק לבם, שהוא צריך להיות לו לב לכמה מדינות, למס הקצוב ולכמה מלחמות ולכמה משפטים, והכל ביום אחד. ע"כ. וממילא מי שאינו מנהיג לא זוכה לדעת זו, והרבה פעמים נראים בעינינו מעשיו והכרעותיו תמוהים, וביותר שלפעמים זה שאינו מנהיג הוא חכם יותר גדול מהמנהיג, ויש לו טענות על הנהגת המנהיג, ולכן אמר הקב"ה ליהושע בלשון זה דוקא, שהרי החכמה משכנה במוח, ואין עצה שיוכל זה שאינו מנהיג להבין הנהגות אלו, ורק הכנעה וביטול שייכים לזה, וזה הלשון להכות במקל על קדקדם דוקא, שלא לתת להם את האפשרות לחלוק עליו מחמת חכמתם הנמצאת בקדקדם, אלא בזה צריכים הם להכנע למנהיג האמיתי.

וְקָטַן לְפִי קָטָנוֹ, וְנִתְּנִין פְּנִיָּהוּן לְמַטָּה לְאַרְצֵי וּפּוֹרְשֵׁינָן אֶת פְּפִיָּהוּן לְאַבְיָהֶם שְׂבִימִים. וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מְזַפֵּיר אֶת הַשֵּׁם, וְשׁוֹמְעִים בַּת קוֹל שְׁצוֹנְחָת וְאוֹמְרֵת בְּלִשׁוֹן הַזֶּה [שְׁמוֹת יב, א ב], וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר, הִחֲדָשׁ הַזֶּה לְכֶם. וּמַעֲזוֹן הַדּוֹר אֵינָן שׁוֹמְעִין בְּלוֹם, אֲלֵא בְּבִיבּוֹל אֵינּוּ יְכוּלִים לְשַׁבֵּן שְׂבִינָה בִּינֵיהֶם. וְאַשְׁרֵיהֶם הָעוֹמְדִין בְּמִקּוֹם הַהוּא בְּשִׁעָה הַהִיא, שְׁנֵאמַר [תְּהִלִּים פט, טז] אֲשֶׁרֵי הָעַם יְדַעֵי תְרוּעָה, ה' בְּאוֹר פְּנֵיהֶם יִתְלַכּוּן, בְּאוֹר פְּנֵיהֶם שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הֵן מְהֻלָּבִין:

הלא תראה כי ענין העיבור מכונה כאן בשם סוד העיבור, ובורא העולם היה מעבר את השנים ואחר כך מסרם לראשי הדורות, ועל שנכנסו לסוד העיבור זכו לברכות עולם, ומזה נבין עד כמה הדבר גדול.

ומזה נבין קצת ממה שאמרו בגמרא בהמשך, הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה, ומנו רבי שמעון בן פזי. ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה, ומנו רבי יצחק בר נחמני. חד אמר כנגד ברכת כהנים, וחד אמר שלשה כנגד שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך. וכתב הבן יהוידע לבאר הקשר שבין ברכת כהנים לעיבור השנה, ונ"ל בס"ד, דאמרו רז"ל אור שכינה שורה על ידי כהנים בשעת ברכה כשמברכין את ישראל בשלשה פסוקים של ברכת כהנים, ולכן צריך לכסות ידיהם בטלית לכבוד אור השכינה שלא יהיה שורה על ידם בגילוי, אלא יהיה מכוסה בטלית, וכיון דאור שכינה שורה על ידיהם אז השי"ת מסכים לברכתם, וידוע מה שאמרו רז"ל במדרש על עת עיבור השנה, דאחר שהסכימו הנשיא והמזומנים לעבר השנה אחר שנשאו ונתנו בדבר ביניהם, אז יזרח אור בבית המדרש להורות שהקדוש ברוך הוא מסכים עמהם בדבר זה. ובוה פרשתי בס"ד רמז הכתוב [איוב כ"ב כ"ח] ותגור אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור, כלומר תגור אומר למטה לעבר השנה, ויקם לך למעלה שהסכים הקדוש ברוך הוא עמך בדבר זה, והמופת והוכחה על זאת היא על דרכיך נגה אור, שיזרח אור שכינה בבית המדרש שהוא דרכיך, או הכונה על עולם הזה שנמשל לדרך ונקרא דרך, כי מן זריחת האור בחשך שם ניכר שהוסכם למעלה במה שגזרו אומר בעיבור השנה למטה, ונמצא לפי זה שהעת שיושבים לעבר השנה וברכת כהנים דמיין להדדי, כי בברכת כהנים אור שכינה שורה על ידיהם שבוה נראה שהשי"ת מסכים בברכתם, וכן בעיבור השנה זורח אור במקום הועד שלהם שבוה מוכח ונראה שהשי"ת מסכים על דבריהם.

ומכל מקום מצאנו כאן דעה שלישית בעיבור השנה, דדעת רבי מאיר במתניתין וכן היא הדעה הראשונה בפרקי דרבי אליעזר, שעיבור השנה בשלשה, ודעת רבן שמעון בן גמליאל שהיא בשבעה, וכן משמע דעת רבן גמליאל, ודעת רבי אליעזר שהיא בעשרה. ועיין בסמוך תוספת ביאור בזה.

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא [י"א ע"א] במזומנין לה. מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעליה וכו'.

והנה משמע מרבן גמליאל דמעברים את השנה בשבעה, דאמר לשבעה לעלות לעליה, וזה לכאורה דלא כרבן שמעון בן גמליאל דמתחילים בשלשה, דאם מתחילים בשלשה ורק אחר כך מוסיפים עליהם מה שייך לומר לשבעה לעלות לעליה, ואין זה מסתבר שרבן שמעון חולק על רבן גמליאל. ובאמת מלשון הרמב"ם למדנו פשט בזה, דכך פסק הרמב"ם [הלכות קידוש החודש פ"ד ה"ט]. אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה, כיצד, יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין היו מזומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה, ואותן שזומנו בלבד הן שמעברין אותה, ובכמה מעברין אותה מתחילין בשלשה דיינין מכלל סנהדרי גדולה ממי שסמכו אותן, אמרו שנים לא נשב ולא נראה אם צריכה עיבור אם לאו ואחד אמר נשב ונבדוק, בטל יחיד במיעוטו, אמרו שנים נשב ונראה ואחד אמר לא נשב, מוסיפין שנים מן המזומנים ונושאים ונותנין בדבר. [הלכה י] שנים אומרים צריכה עיבור ושלשה אומרים אינה צריכה, בטלו שנים במיעוטן, שלשה אומרים צריכה עיבור ושנים אומרים אינה צריכה עיבור, מוסיפין שנים מן המזומנין לה ונושאים ונותנין וגומרים בשבעה וכו'.

וחזינן מכאן דכך היה הסדר, שמתחילה היו עולים שבעה לעליה לדון בעיבור השנה, שצריכים שיהיו כולם מזומנים לכך, והיו מתחילים לדון בשלשה מהם, ואם היה רוב היו מוסיפים עוד שנים מתוכם, ואם היה רוב לעבר היו מוסיפים שנים היתירים, ולא נתבאר מי היו אלו ומי אלו, אם מתחילה היו מייחדים מי יהיו השלשה הראשונים ומי שנים הנוספים ומי האחרונים שמוסיפים, ומסתבר שהיה הנשיא מצרף אתו עוד שנים לפי בחירתו, והיו דנים כנ"ל, ואחר כך היו מצרפים כנ"ל על פי הנשיא. ועיין עוד מה שנכתוב בזה בסמוך.

דף י"א ע"א

מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעליה, השכים ומצא שמונה. אמר מי הוא שעלה שלא ברשות, ירד, עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי.

והנה הבאנו לעיל מהרמב"ם שראש בית הדין הגדול היה מזמן את הנ"ל, ואם כן הוא פלא, הלא ידע רבן גמליאל את מי זימן ומי לא, ועוד איך נשאו לבו של אחד מהם לעלות בלא רשות ולא נתיירא מהקפידא של הנשיא. וה"ן בחידושי הביא שיש שתירצו שרבן גמליאל היה יודע מי שעלה שלא ברשות אבל כדי שלא לביישו בפני האחרים

אמר כן, כי הוא לא זימן אותן יחד אלא כל אחד ואחד שלא בפני חברו, ושמואל הקטן עמד על רגליו להצילו מן הבושת ההוא כי אם ירד יכירו כולם מי הוא שעלה שלא ברשות. ותירוץ זה קשה דמה הרויח רבן גמליאל, סוף סוף זה שירד יתבייש ברבים, ועוד איך לא נתירא ההוא כנ"ל. וכתב הר"ן באופן אחר דרבן גמליאל לא זימן בפיו אלא שאמר לשלוחו שיזמין שבעה מן החכמים המומחין ולא ידע מי הזמין, ולמחר כשמצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות, ולישנא דגמרא הכי מוכחא, דקאמר שיאמר השכימו לי שבעה לעלייה, כלומר שאמר לשלוחו שיצוה שישכימו לעלייה שבעה, שאם הוא עצמו הזמינם היה לו לומר שיאמר לשבעה השכימו לעלייה.

והקשה המהרש"א, איך אמר שמואל הקטן אני הוא שעליתי שלא ברשות ורצה לירד, הלא עי"ז ימנה העולה באמת שלא ברשות בתוך השבעה ותתעבר השנה שלא במזומנים. וכתב הערוך לנר ליישב דשמואל הקטן ידע שאם יאמר כן, גם העולה באמת שלא ברשות יאמר אני עליתי שלא ברשות אלא ללמוד הלכה, שלא לבייש שמואל הקטן, או שכולם יאמרו כן, ועי"ז יבטל הזימון של אותו יום. והביא מהירושלמי שאמרו שאפילו כן לא עברו בהאי יומא ואפלגינהו במילי דאורייתא ועברוה ביומא דבתרא, ולא מפרש בירושלמי למה לא עברוה באותו יום, אלא מסתמא היה מטעם זה מפני שלא ידעו מי המזומן, או דרבן גמליאל בעצמו לא רצה לעבר כי לא האמין לשמואל הקטן שלא היה מן המזומנים וא"כ יש כאן שאינו מזומן. ומה שלא שאל לשלוחו שיזמן את השבעה את מי זימן, היה שלא לבייש את מי שעלה שלא ברשות ולא ירד כששאל מי הוא שעלה שלא ברשות, שאם ענה מיד כמו שענה שמואל הקטן ללמוד תורה באתי אין זה ביוש, אבל כשלא ענה כן ולא ירד ורצה להחזיק כאילו הוא מן המזומנים יהיה נתפס על דבר שקר, ולא רצה רבן גמליאל לביישו, ולכן ביטל העיבור באותו יום והזמין שבעה ליום אחר.

ודייק המאירי ממעשה זה להלכה, שאע"פ שאין מעברין את השנה אלא במזומנין לה, מכל מקום חברים נכנסים לשם אלא שאינם מצטרפין למנין, שהרי אמר לו רבן גמליאל לשמואל הקטן שב בני שב ולא הזקיקו לירד אלא שעיבר באותו מעמד. אמנם בירושלמי הנ"ל פירשו שלא הניחו לירד משום כבודו אבל לא עברוה באותו מעמד והוא שאמרו שם אפילו כן לא עברוה ועברוניה למחר, וכתב המאירי דאכתי יש לומר כנ"ל, רק שמתוך שלא רצו לגלות מי היה העולה שלא ברשות נדחה היום, ולא מפני ישיבתו של השמיני, אלא שאילו עברוה היה העולה ניכר בשעת הצירוף והגמר דין:

עמד שמואל הקטן ואמר וכו'.

כתב הבן יהודע, הנה הרב המפרש בספר חסידים סימן כ"ב כתב, אם נעשה דבר שלא כהוגן ולא נודע מי שעשה,

יאמר סתם אני הוא שחטאתי, אף על פי שלא חטא, אבל לא יאמר אני הוא שעשיתי דבר זה, שאם כן יאמר שקר, ועל ידי שיאמר אני הוא שחטאתי יש במשמע האי דבר שלא כהוגן שנעשה, ומכאן זה החוטא לא יבוש, ע"ש, והקשה עליו הגאון חיד"א ז"ל במראית העין, דהרי מפורש בסוגיין דשמואל הקטן אמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, וקאמר התלמוד דאינש אחרינא הוה ומחמת כסופא הוא דעבד, וזה היפך דבריו שכתב שלא יאמר אני עשיתי דבר זה דמשקר. וכתב הבן יהודע דנראה דאין זו קושיא, דיש לומר מ"ש עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות, אין הכונה שהוציא מפיו דברים אלו ממש כמו שהן, אלא אמר דברים דמשמע מנייהו כך, ולעולם יש לפרשם באופן שאינו משקר. ועוד נ"ל דאפילו אם נאמר שהוציא דברים אלו מפיו ממש לא היה משקר בזה, כי הוא לא אמר אני הוא שעליתי היום, אלא אמר אני הוא שעליתי בסתם, ובלבו כיון על עליה אחרת שעלה לאותו מקום בזמן שלא היה ועד של עיבור השנה, שעלה שם שלא ברשות, אלא מאיליו ומעצמו עלה, ובזה יבואר סיום דבריו שסיים ואמר ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה עליתי, כלומר הלכה למעשה מקבוצ חכמים שהיו אסופים שם לשנות הלכות דעלמא, דאינו אומר הלכה למעשה בעיבור השנים, אלא אמר הלכה למעשה בסתם, שהיו החכמים יושבים שם ומורין הלכה למעשה באיסור והיתר וכיוצא, ומה שאסר המפרש משום דמשקר, היינו באומר אני עשיתי דבר זה, ובזה נמצא משקר בודאי, דמזכיר החטא בפירוש והוא לא חטא, ופשוט:

גמר לה מיהושע.

כתב הבן יהודע, מקשים הכא לא שייך טעם של ביוש. וכתב דנראה כי השי"ת לא רצה לגלות ליהושע כדי שלא יתבייש עכן בתחילת דינא, שאם היה הדבר הזה גלוי ליהושע מפי הגבורה, אז כשהיה מביאו לדון אותו, היה אומר לו הוגד לי מאת ה' שאתה גנבת וחטאת, ואז היה מתבייש מאד שלא היה לו מה להשיב להציל עצמו לפי שעה, אך עתה שלא גילה ליהושע ונודע עכן על פי הגורל, היה פתחון פה לעכן להציל עצמו בטענה זו דאין סמיכה בגורל, ולא נתמלא בושה בתחלת דינו מיהושע וכל ישראל שהיו עומדים שם, עד שאחר כך בא עמו יהושע בדברי פיוס באומרו בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורל, ואז בהדרגות הודה מעצמו ולא בוש כל כך, מה שאין כן אם היה נגלה הדבר על פי הגבורה לא היה לו פתחון פה לדבר ולא היו צריכים להודאתו, ונמצא שהקדוש ברוך הוא לא רצה להגיד כדי שלא יהיה בושה גדולה לעכן, אף על פי שבאמת הוא חייב מיתה שהוא הגנב:

ראוי שתשרה עליו שכילה כמשה רבנו ע"ה.

כתב הבן יהודע, מקשים והלא כתיב [דברים ל"ד י'] ולא קם נביא בישראל כמשה, ואיתא בשלחן ערוך יורה דעה, דאם

אמר אדם לחבירו איני שומע לך אם תהיה כמשה מנדן אותו, ופירש הט"ז משום דכתיב ולא קם נביא וכו'. וכתב ליישב, דכאן לא איירי על נבואה אלא על רוח הקודש, שאינו שומע קול מדבר אליו כמו ששומע הנביא, אלא דברים הנסתרים יצטיירו לפניו כמו שהן באין אומר ואין דברים אשר יגיעו לאזניו כלל, אלא הוא רואה בעיניו, וכן יוציא דברים מפיו כאילו שמען מפי הגבורה והוא לא שמע כלום אלא יוצאין דברי אמת הנסתרים מאליהן, וכמו ענין שאמרו בגמרא דקידושין [ע"ב ע"א], שבעת פטירתו של רבינו הקדוש נזרקה בפיו דאמר הומניא איכא בבבל כולה דעמונאי היא וכו', וכן כיוצא בזה איכא בתלמודא במקומות אחרים, ועל רוח הקודש זו קאמר הכא, שגם בזה יש כמה מדרגות, ונתנו עיניהם בהלל הזקן שהיה עניו מאד כמשה רבנו ע"ה בדורו, ולכן גם הוא חי ק"ך שנה:

ואומרם תלמידו של עזרא, כלומר, למד ממדתו של עזרא הסופר לעשות כמוהו, כי אמרו רז"ל ששמש הרבה את ברוך בן נריה, וכל זמן שהיה ברוך בן נריה קיים בבבל לא הניחו עזרא ועלה לארץ ישראל, וכן הלל הפליא לעשות בשימושו ששימש את שמעיה ואבטליון בימי עניותו, עד שסיכן עצמו לעלות על הגג ולשמוע דרך הארובה תורה משמעיה ואבטליון ומצאו עליו שלג הרבה, ולכן בעת שמלך והיה נשיא, הפליגו בשבחו חכמי דורו ואמרו יש כאן בבלי אחד ששמש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, וכן הוא אמר להם לבני בתירא מי גרם לכם שאעלה מבבל ואמלוך עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון [פסחים ס"ז ע"א]. ולכן נקרא תלמידו של עזרא אשר הוא הפליא לעשות בשימושו של גדול הדור ברוך בן נריה שהניח עליית ארץ ישראל ונשאר בבבל בעבור זה:

שאינ מספידין על הרוגי מלכות.

כתב הרמ"ה, הא דאמר שאין מספידין הרוגי מלכות איכא למימר טעמא דמשום אימת מלכות ממהרין לקברן שלא ימלך המלך עליהם שלא לקברן. ואיכא למימר טעמא משום דתקפיד המלכות עליהו דלא נוהגים בה כבוד, או משום סכנתא של הספדנים, דשמע מלכא ואמר הני חברי דהנך הוו ותפסי להו. והבן יהודע כתב הטעם כדי שלא יעשו עליהם עלילה כשוראין אותם מספידין ובוכין על ההרוג שהרגו המלך, באומרים אתם מקללים בהספד ובכיה שלכם את המלך אשר הרגו לזה:

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא.

כתב הרמ"ה כאן בזה דברים יסודיים, דעיקר הא מילתא דרחמנא אמר אשר תקראו אותם והרי תלה הקדוש ברוך הוא את הדבר בסנהדרין לפיכך צריך שיהא גדול שבהן מצוי עמהן ומסכים דעתו עמהם. ואם תאמר הלא עיבור השנה תלוי בחשבון כדי שיהו שבעה מעוברות בכל תשע עשרה שנה ומפני מה היו צריכין לדעתן של נשיא או

זולתו, צריך אתה לידע שאין עיקר עיבור השנים תלוי בחשבון אלא החשבון תלוי בדברים המסורים לבית דין לעיין ולראות שיהא הפסח בא בזמן האביב ועצרת בזמן פירות האילן ושיהא חג הסוכות בא בתקופה חדשה, הא למדת שאין השנים קבועים כסדר הזה אלא מפני הסימנין הללו, ופעמים שאירע דבר שלא לעבר כסדר הזה, כגון שאירעה שנת רעבון בשלישית או בששית וכיוצא בהן והוצרכו לפשוט בשלישית ולעבר ברביעית, ופעמים שאירע דבר שצריכין לעבר שלא כסדר הזה על דברים אחרים כגון מפני הדרכים והגשרים וכיוצא בהן ואלמלא לא היו שם מדברים הללו לא היו מעברין כלל בשביל חשבון זה, אלא הואיל והעיתים משתנים לפי מהלך החמה, והתבואות תלויות בשינוי הזמנים, אי אפשר שלא היו צריכים לעבר ברוב השנים לפי חשבון זה וכו'. והואיל והדבר תלוי במחשבת הסנהדרין לעשות כפי הנראה להן מן הסימנין הללו לפיכך היו צריכין לימלך בנשיא שהיה גדול שבהן. ורש"י לקמן כתב שדוקא על התקופה הוא מן התורה, ועיין לקמן.

והביא שיש מי שכתב שבאמת עיקר הדבר תלוי בחשבון, אף בזמנם, אלא שנתנה רשות לסנהדרין לשנות בסדר השנים לפי צורך השעה, אך כל זמן שלא אירע דבר שצריכין לעבר בשבילו שלא כסדר היו סומכין על חשבון, ובזמן שהיו צריכין לעבר שלא כסדר השנים היו מעברין, אבל מ"מ היו נוהרין שלא יפחתו משבע שנים מעוברות במחזור. [ובאמת גם רבינו חננאל [לקמן י"ב ע"א] כתב שסוד העיבור בני לעבר בכל מחזור של י"ט שנה זו שנים מעוברות כדי להשוות שנת הלבנה לשנת החמה. ושלא להוסיף ושלא לגרוע על זו שנים מעוברות]. וכתב הרמ"ה, ודברים הללו אינן נראין בעינינו, שהרי סוגיות התלמוד מוכחת כמו שפירשנו.

וסיים, ומשחרבה ארץ ישראל בסוף חכמי תלמוד ולא נשאר שם בית דין קבוע לישא וליתן בעיבור שנים ובקביעות חדשים חזר כל אחד ואחד לעבר שנים ולקבוע חדש לעצמו על החשבון הזה שאנו חושבין היום, ולא מדעת עצמן, אלא הלכה למשה מסיני שכל זמן שבית דין קבועים בארץ ישראל מעברין שנים על פי הסימנין שהרי סימני אביב ופירות האילן בארץ ישראל הן תלוין וקובעין חדשים על פי הראיה אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא על החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום.

וכן כתב המאירי כעין דרך זו, כבר ידעת שעיקר העבור הוא להשוות שנת חמה עם לבנה אלא שדבר זה דרך כלל כבר הוא יוצא לנו בעבור חשבון גו"ה י"א י"ד י"ז י"ט אלא שכשהיו מקדשין על פי הראיה ולא היו סומכין על סוד העבור היו מעברין גם כן את השנים על פי אומד דעתם ומשגיחין בכל שנה ושנה אם צריכה עבור לפי פרטי המקרים וכו'.

מעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד שבסוריא, ושהה לבוא, ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל.

רש"י פירש שהלך לדבר על עסקי ציבור, ולפי זה קשה הלשון ליטול רשות. והרמ"ה פירש שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד אם יעברו את השנה ואם לאו, כמו שמצאנו לקמן [י"ב ע"א] שהיו מונעים מהם לעבר השנה, וטעמא דמילתא דכולהו מיני מסים וארנוניות דידהו בשתא הוו תלוי, ואי מוסיפין אשתא תלתין יומין לא הוה ניחא ליה משום דהוה מפגר להו בחד ירחא.

וכתב המאירי, ראש בית דין והוא הנשיא שהיה בארץ רחוקה ולא היו יכולין סנהדרין לימלך עמו אם יעברו את השנה אם לאו, והם רואים שהיא צריכה עיבור מעברין אותה על מנת שירצה הנשיא, בא ורצה הרי זו מעוברת ואין צריך מעמד אחר לא רצה אינה מעוברת. ומ"מ אם נכנס חדש העבור עד שלא בא מלמדין אותו שירצה הואיל ויצא עליו שם אדר, ואין צריך לומר אם עבר חדש העבור שהרי לא קבעו בו מועד:

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים, ומפני הגשרים, ומפני תנורי פסחים, ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו. אבל לא מפני השלג, ולא מפני הצינה, ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן.

כתב הרמ"ה דהלכה למשה מסיני היתה בידן שמעברין על כל אלו, ומפרש בתוספתא וידבר משה את מועדי השם אל כל בני ישראל, מנין שמעברין את השנה על הגליות שעלו ועדיין לא הגיעו, ת"ל מועדי ה' אל כל בני ישראל, עשה כל המועדות שיעשו אותן כל ישראל.

והרמב"ם [הלכות קידוש החודש פ"ד ה"ה] כתב, ויש שם דברים אחרים שהיו בית דין מעברין בשבילן מפני הצורך, ואלו הן, מפני הדרכים שאינן מתוקנין ואין העם יכולין לעלות מעברין את השנה עד שיפסקו הגשמים ויתקנו הדרכים, ומפני הגשרים שנהרסו ונמצאו הנהרות מפסיקין ומונעין את העם או מסכנין בעצמן ומתים, מעברין את השנה עד שיתקנו הגשרים, ומפני תנורי פסחים שאבדו בגשמים ואין להם מקום לצלות את פסחיהם מעברין את השנה עד שיבנו התנורים וייבשו, ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו לירושלם מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי להגיע.

תא חזי מאי איכא בין תקיפאי קדמאי לעינוותני בתראי וכו'.

בכל מקום תא חזי אינו לשון קושיא, אלא בא וראה, ובאף מקום בתלמוד אינו לשון קושיא, אבל רבינו חננאל ביאר שהוא לשון קושיא, והגמרא תירצה שבאמת מה שרבן גמליאל כתב בלשון רבים הוא בגלל שהיה עמו

רבי אלעזר בן עזריה, ולהבנה הפשוטה אינה קושיא, אך הגמרא דחתה שאין כאן ראייה שענוותני בתראי היו פחות ענווים מתקיפי קדמאי.

ובעיקר הענין העירו הראשונים דהא רבן שמעון בן גמליאל היה אחר החורבן, ולמה הוצרך לעבר מפני הגדיים וכו', בשלמא מפני האביב צריך לעבר שהתורה אמרה שיהא הפסח בחודש האביב בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן שאין בית המקדש קיים, אלא משום גזוליא ואימריא למה לי. והרמ"ה כתב שרבן שמעון בן גמליאל בא לפרש כיצד עושים אותם סעד לשנה בזמן שבית המקדש היה קיים, ולא שהוא עצמו כתב כך בזמנו, ומה שדייקה הגמרא שכתב בשמו ולא בשם חביריו, היינו לפי שאמר שכך היה הנשיא צריך לכתוב. והר"ן כתב ליישב שאף לאחר החורבן היו מסתכלים בדברים הצריכים אילו היה ב"ה קיים, שאם יבנה הבית בימיהם יהיו העניינים על מכונם. כמו שאמרו לענין יום הנף שיהיה כולו אסור מטעם מהרה יבנה וכו'. והוכיח שהוא כן שהרי אמרו בהלכה על שלשה מעברין את השנה והם אביב ומשום עומר ומשום פירות האילן משום בכורים ותקופת תשרי שיהיה חג הסוכות בתוכה. וודאי שלאחר החורבן אין אנו צריכין אלא מפני התקופה בלבד ואפ"ה אמרינן בגמרא שעל אחד אין מעברין, אלא ודאי אף שאר הדברים היו מסתכלים אחר החורבן כמו קודם החורבן.

והקשה הר"ן לפי זה על עיבור שאנו נוהגים בו היום שאינו בשביל אלו הדברים אלא בשביל התקופה בלבד, וכתב דאין זו קושיא, שרבי הלל בנו של ר"י הנשיא הוא שתיקן לעבר בכל מחזור ג' ו' ח' י"א י"ד י"ז י"ט כמו שאנו נוהגים, והוא תיקן דבר זה מפני דוחק השעה ושהיתה הסמיכה מתבטלת, והוא עיבר שנים וקידש חדשים לעולם עד יבא משיח צדקנו, אבל כשהיה מקדשים החדשים חדש בחודש ומעברין השנה בשנים הצריכים אז היו מסתכלים בעניינים כאילו ב"ה קיים.

דף י"א ע"ב

מהודעין אנהנא לכון דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא וכו'. מהודעין אנהנא לכון דזמן ביעורא מטא, לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא וכו'.

כתב הרמ"ה דמה שהוצרך רבן גמליאל להודיעם על זה, אף שהיה זמן רב קודם הביעור שהוא בפסח, שהרי הודיע האגרות אלו על עיבור השנה ואם כן היה הדבר קודם ניסן, כדי שיהיה להן פנאי לבער את הכל קודם יום טוב האחרון של פסח, והיינו טעמא דאזהרינהו לבני גלילא אזיתאי ולבני דרומא אשבוליא משום דבני גלילא הוו להו זיתי טובא ולא הוו מספקי לעצרונהו ולבערונהו אלא א"כ היו מקדימין קודם הפסח בימים הרבה ובני דרומא הוו להו חיטי טובא ולא הוו מספקי למכנשינהו.

ודייק הרמ"ה דמלשון עמרי שבלאי משמע שעדיין לא עשאן גורן ולא באו לעונת המעשרות, ובמעשר שני [פרק אחרון מ"ה] איתא, אמר רבי יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי בתים שבמדינות ואומר להן מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא תגיע שעת הביעור עד שבא רבי עקיבא ולימד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורין מן הביעור. ע"כ. ומעשה דכאן הוא קודם מה שלימד רבי עקיבא.

ומתי היה הביעור, רש"י פירש שנה שלישית או ששית לשמיטה, שכל מי ששיחה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו, תרומה ניתן לכהן, ומעשר ראשון ללוי, ומעשר עני לעני, ומעשר שני מתבער בכל מקום שהוא, שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח היה מבערו ערב פסח ומתודה בערתי הקודש. ע"כ. אבל הרמ"ה כתב, וערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור וכו' וערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור. והביא הרמ"ה דברי רש"י ותמה עליהם.

תנו רבנן על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב, ועל פירות האילן, ועל התקופה. על שנים מהן מעברין, ועל אחד מהן אין מעברין וכו'.

והרמב"ם [הלכות קידוש החודש פ"ד ה"ב] על שלשה סימנין מעברין את השנה, על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן, כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה, ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב, ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר. [ה"ג] וכן אם ראו בית דין שעדיין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא, ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח, סומכין על שני סימנין אלו ומעברין את השנה, ואף על פי שהתקופה קודם לששה עשר בניסן הרי הן מעברין, כדי שיהיה האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן, וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב. ע"כ. ורש"י והרמ"ה דחו סברא זו דאביב היינו כדי להקריב ממנו עומר.

והביא הרמ"ה בשם הרב ר' יצחק בר אשר טעמא דשלשה משום דעיבור השנה אינו אלא בשביל שיבואו שלשה רגלים בזמן הקבוע להם, ושלשה סימנין אלו קבע הכתוב לשלשה רגלים דכתיב שמור את חודש האביב, ואומר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חודש האביב, ואומר וחג הקציר ביכורי מעשיך וגו', ואומר וחג האסיף תקופת השנה. והאמת היינו צריכים לומר חטים סימן לעצרת, דכתיב וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים, אבל בכלל האביב הוא, דכשהאביב של שעורים בא בפסח אי אפשר שלא יבואו חטים בעצרת. אבל פירות האילן שמביאין מהן בכורים אין תלוין בכך, והתורה אמרה

שיבא עצרת בזמן שראוי להביא בכורים משבעת המינים. ע"כ דבריו.

והביא עוד הרמ"ה בשם הרב ר' יוסף הלוי ין מגאש שפירש על פירות האילן אם נראין שהן מאוחרין כדי שלא יאספו בתשרי מעברין את השנה לפי שצריכין אנו שתהא אסיפת הפירות בתשרי כדכתיב וחג האסיף תקופת השנה. ורש"י פירש על פירות האילן, אם יתאחר בשולן יותר מזמן העצרת, שעצרת זמן הבאת בכורים הוא דכתיב וביום הבכורים וגו' ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת. והקשה על זה הרמ"ה דמשמע לן דהני שלשה סימנין כולוהו מפני תקנת המועדות נינהו ולא ממשום תקנת עולי רגלים כדי שלא יטרחו לעלות פעם אחרת, עיי"ש.

על שנים מהן מעברין ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין.

כלומר שאחר זמן האביב והוצרכו לעבר עליו ועל אחר הכל שמחין, ופרש"י שהרי אין כאן חדש שיאסר עליו בינתים, אבל בזמן שהאביב מצוי והוצרכו לעבר על פירות האילן ועל התקופה הן עצבין בדחיית הפסח שהרי החדש מצוי קודם הפסח והן נאסרין בו עד שעת הקרבת העומר. הקשה הרמ"ה דהלשון אינו מדויק, דאין כאן שמחה כלל, רק היה צריך לומר שאינן עצבין. והרמ"ה כתב דמסתבר לפרש הכל שמחין לפי שאין כאן חדש ולא יבואו בו לידי תקלה בחודש העיבור.

רשב"ג אומר אף על התקופה איבעיא להו על התקופה שמחין, או על התקופה מעברין וכו'.

דהיינו אף על התקופה שמחים בזמן שהתקופה אחת מהן, פירש רש"י על התקופה שמחין שאם התקופה נופלת כתקנה בתחילת תשרי והם מעברין את השנה בשביל דברים אחרים ודוחין את החג בתוך ימי החורף נמצאו עולי רגלים מצטערין בגשמים לפי שהעתים הולכים אחר תקופת החמה לפיכך כשהיה צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמהן שמחין. והרמ"ה פירש דאף על התקופה שמחין, דניינו בזמן שמעברין על התקופה, שבזמן שמעברין על האביב ועל פירות האילן מחמת שהן מאוחרים אין עיבור השנה מועיל להם כל כך באסיפת הפירות קודם החג כדי שיהיה להן פנאי לעלות לירושלים בחג הסכות, שהרי לא עברוה אלא מחמת שפירותיה מאוחרות, אבל בזמן שמעברין על התקופה ועל האביב מחמת שהן מאוחרין אבל פירות האילן באין כתיקונן, או שעברוה מחמת התקופה ופירות האילן אבל האביב של תבואה בא כתקנו, הכל שמחין, לפי שאסיפת מקצת הפירות שבאו כתקנו קודם לחג הסוכות חודש אחד ויש להן פנאי לאסוף פירותיהן קודם לחג ולעלות לרגל.

ומה שאמרו דעל התקופה לבדה מעברין, ורש"י כתב דהוא לפי שעבורה מן התורה, והרמ"ה כתב דלאו מילתא

היא, דהא אביב נמי מן התורה הוא [דכך היא שיטת הרמ"ה כמו שהבאנו לעיל] אלא היינו טעמיה דרשב"ג לפי שהתקופה עיקר ואינה משתנית מזמנה, וכל הסימנין הללו הולכין אחריה ברוב השנים, ואין האביב ופירות האילן מקדימין ולא מאחרין אלא במיעוט השנים בזמן שהגשמים מרובין או מועטים, והראיה, דעכשיו אין אנו מעברין אלא לפי חשבון שנות החמה כדי שישתוו שנות החמה עם שנות הלבנה בסוף כל מחזור ורוב השנים באים כתקנו, אבל האביב ופירות האילן אינו עיקר שהרי משתנים מזמנם פעמים שמקדימים מעט מפני רוב הגשמים ופעמים שמתאחרין מעט מפני מיעוט הגשמים, לפיכך אין ראוי לעבר בשביל אחד מהן לבדו.

והקשה הרמ"ה שאם כך מה טעמו של ת"ק דאמר על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין, והלא כולן מן התורה הן [לשיטתו], ומפני מה אין מעברין על כל אחד מהן לבדו, ותירץ שבאמת כמו דקפיד קרא דלא להוי פסח קודם חודש האביב ולא עצרת קודם זמן ביכורים הכי נמי קפיד דלא להוו כל חד מינייהו לאחר זמנו, ואם תאמר מעברין על אחד מהן כדי לתקנו נמצא השני בטל, כיצד הרי שאיחר זמן האביב ופירות האילן לא נתאחרו, אם תאמר מעברין על האביב נמצאו פירות האילן באין באייר, ובעינן עצרת בזמן ביכורים וליכא, וכן בזמן שאיחרו פירות האילן או התקופה והאביב לא איחר אין מעברין, דאי אמרת מעברין נמצא האביב בא באדר שני ובעינן פסח בחדש האביב וליכא, ולכן לא מעברים. אבל אם היו שם

שני סימנין כגון האביב ותקופה או פירות האילן והתקופה מעברין אף על פי שהשלישי בטל, דמוטב ידחה אחד מפני שנים ואל ידחו שנים מפני אחד.

וכתב לחלק בין אביב ופירות האילן לבין עיבור על התקופה, דכי קפיד קרא דלהוי כל חד מינייהו בזמן הקבוע לו קא קפיד פסח שיהא בזמן האביב, ואם בא האביב בניסן ועיברו את השנה נמצא האביב בא באדר שני ופסח בניסן ואין כאן אביב כלל, שהרי בישלה תבואה קרוב לראוי לה, וכן הטעם לענין בכורים, שבזמן שהן באין בזמנן אי אמרת מעברין נמצאו ביכורים באין באייר ושבועות בסיון שלא בזמן בכורים שהרי בישלו רוב הפירות ואין זמן בכורים כלל, אבל לגבי תקופה בתקופה חדשה תלי רחמנא, וכולה תקופה חדא מילתא היא ואין הפרש בין תחלתה לסופה.

ת"ר אין מעברין את השנה אלא ביהודה.

רש"י פירש בבית דין הקבוע ביהודה, וכתב הרמ"ה דלא מסתבר, דא"כ בירושלים מיבעי ליה, אלא מסתברא דאכולה ארץ יהודה קאי, דכולה ארץ יהודה שכנו של מקום מיקרי מאחר דהוי בית המקדש בגוה דהא כולה חדא נחלה היא וחד חולקא הוא דהויא. ומה שמצאנו שרבי עקיבא היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ, מתרץ לה בירושלמי בשיכולין לעבר בארץ ישראל, אבל כשאין יכולין לעבר בארץ ישראל מעברין אותה בחוצה לארץ, ירמיה עיבר בחוצה לארץ יחזקאל עיבר בחוצה לארץ ברוך בן נריה עיבר בחוצה לארץ: